

MANRESA DINS EL CONTEXT CATALÀ

JOSEP OLIVERAS SAMITIER
Universitat Rovira i Virgili

Manresa, en els anys que anaven de final del segle XIX a començament del segle XX, era la ciutat més important de tota la Catalunya interior, de ponent a llevant i de nord a sud. En el cens de 1897, només era superada per la gran ciutat de Barcelona i secundàriament per les de Reus i Tarragona, i encara l'avantatge d'aquestes dues no era pas gaire notable en xifres absolutes. Manresa tenia 25.121 habitants segons el cens, mentre que les capitals provincials de Lleida i Girona sumaven 21.337 i 16.081 pobladors, respectivament, i altres ciutats que ara són demogràficament molt més grans aleshores quedaven darrere de la capital del Pla de Bages (Sabadell fregava els vint-i-tres mil habitants, Mataró els vint mil, Badalona els divuit mil i Terrassa no arribava als setze mil).

Els viatgers que visitaven Manresa la qualificaven i l'elogiaven com a rellevant ciutat industrial, però tenia també una notable horta aconseguida gràcies a una séquia del segle XIV visible des de la plaça de l'Hospital que, al llarg de trenta quilòmetres, portava aigua del Llobregat per satisfer les necessitats d'aigua de boca dels manresans, subministrar líquid com a matèria indispensable per a diferents processos artesans i industrials, fornir d'energia hidràulica algunes empreses i regar unes 3.500 quarteres (mil hectàrees i escaig) per produir aliments frescos per a la població.

La ciutat, pel seu pes demogràfic i econòmic, tenia un paper rellevant dins una Catalunya que era la regió més avançada de l'Espanya de la Restauració borbònica, ancorada encara en l'analfabetisme i les produccions agràries extensives. Catalunya era «la fàbrica d'Espanya» i, dins aquesta gran fàbrica, Manresa era una de les seccions més importants en els filats i teixits de cotó. Com s'havia aconseguit aquesta especialització en una població de la Catalunya interior, lluny dels ports per on arribava el cotó en floca i d'on sortien les exportacions?

La funció tèxtil cotonera de la ciutat va ser fruit d'un llarg procés en el qual jugaren capitals locals i comarcals i també Barcelona, i que passava per l'especialització manufacturera en els teixits de seda, en la cinteria de seda i cotó, una tradició comercial d'intercanviar i vendre productes entre les comarques del litoral i les muntanyenques, però sobretot, l'aigua del Cardener i del Llobregat, que podia subministrar energia gratuï-

ta, uns salaris dels obrers i obreres més baixos que els del Pla de Barcelona, i unes comunicacions per ferrocarril que podien fer arribar amb una rapidesa relativa tant les bales de cotó com els carbons per fer moure els vapors quan els estiatges no permetien aprofitar l'energia de l'aigua.

Els agents econòmics més actius de la ciutat van saber aprofitar les oportunitats que els recursos naturals i determinades iniciatives humanes els oferien i Manresa va entrar en un cicle expansiu de llarg abast temporal que tindria etapes diferents. En una ciutat on ja hi havia activitat industrial, l'any 1859 va arribar el ferrocarril que uniria Barcelona amb Lleida i Saragossa, seguint una ruta que des de la capital fins a Manresa enllaçava amb altres nuclis industrials. El ferrocarril permetia l'arribada a la ciutat dels productes agraris de l'interior peninsular, i també dels carbons de la conca asturiana i del ferro basc. Aquesta ruta es veuria reforçada per la línia ferroviària de via estreta entre Manresa i Olvan-Berga que començà a funcionar el 1887 i que el 1904 es completava amb un nou tram que arribava fins a Guardiola de Berga, cosa que permetia l'arribada dels carbons de les mines de Fígols, dels filats de la conca del Llobregat i de la fusta dels boscos prepirinencs. En altres ciutats interiors, el ferrocarril arribà molt més tard: a Vic el 1876 i a Igualada el 1893.

Les comunicacions per ferrocarril quedaven, a més, reforçades per la nova xarxa de carreteres iniciades a mitjan segle amb finalitats inicialment militars, però que serviren per incrementar les relacions comercials de tota la zona central i pirinenca del país. Aquestes carreteres seguien principalment les valls del Cardener i del Llobregat i d'alguns dels seus afluents, a més de la transversal de Manresa a Vic, que permetia la connexió amb la conca del Ter. El transport carreter cap a Barcelona i Igualada s'havia de fer a través de la collada del Bruc, que enllaçava amb la general de Barcelona a Lleida. El fet és que, entre ferrocarrils i carreteres, Manresa es convertí en el centre en el qual convergien les comunicacions amb altres àrees del país, la qual cosa feia que la ciutat s'anés transformant en un rellevant centre d'influència en activitats comercials i de serveis, una àrea d'influència que també augmentava la seva activitat amb la posada en funcionament de nombroses fàbriques i colònies tèxtils i amb les noves explotacions mineres de carbó.

Pel que fa al sector tèxtil, que era el motor econòmic de la ciutat, l'any 1890 hi havia unes cent cinc empreses, que eren aproximadament un 10% de totes

les de la província de Barcelona, exclosa la capital. De les fàbriques mecanitzades, dominava l'activitat de filatura, tot i que en onze de les grans es filava i es teixia. Les vint-i-sis fàbriques mecanitzades concentraven més de 46.000 fusos i 1.118 telers, i pagaven una contribució industrial anual que s'apropava a les 40.000 pessetes. Els anys propers al 1892 es construïren noves fàbriques i d'altres s'ampliaren o augmentaren la potència dels vapors i/o de les turbines hidràuliques, independentment dels petits obradors de cinteria. L'any 1894 entrava en funcionament la nova fàbrica de Bertrand i Serra, que amplià la producció en uns 20.000 fusos de contínua per a la filatura i 640 telers mecànics. A finals de segle, les vagues, junt amb la sobreproducció cotonera relacionada amb la pèrdua de les colònies, incidiren en una disminució de la població per emigració de famílies obreres.

Les fàbriques tèxtils impulsaren el naixement d'una puixant indústria auxiliar en la metal·lúrgia dels tallers de manyaneria, caldereria, foneries, fusteries, torneries, etc., que ampliaven la base econòmica de la ciutat, seguint el model dels enllaços encadenats endavant i endarrere d'Albert Hirschman. El ferrocarril permetia transportar fàcilment els blats de les terres de ponent i noves farineres s'instal·laren prop de les estacions del tren i del riu. L'augment de la població comportava també un increment de la construcció i la urbanització, al mateix temps que s'establien nous i moderns comerços i s'expandien els serveis. Entre els comerços aparegueren els primers magatzems de teixits i sastreries que venien al major i al detall, i el 1904 s'inicià l'activitat dels nous magatzems Jorba, que, a partir d'una anterior botiga de teixits, inicià la venda dels productes més variats. La influència comercial de Manresa era molt forta a la comarca del Bages mateix, i al Berguedà i al Solsonès, així com a part de les contrades del Moianès i el Lluçanès, però a través dels ferrocarrils i les diligències la gravitació comercial s'estenia també cap a la Segarra, l'Urgell i, per la zona de Torà de Riubregós i Ponts, enllaçava amb els pobles del Segre Mitjà. Cap a Osona i l'Anoia, la influència era menor, per l'atracció que hi exercien les poblacions del Barcelonès i del Vallès.

Hi havia també alguns petits establiments bancaris dedicats al descompte de lletres, com la casa Alberni, i la Caixa d'Estalvis de Manresa començà a partir de 1890 a tenir un augment constant de clients i d'imposicions. En haver-hi jutjat de primera instància, i fins i tot durant uns anys l'Audiència Criminal, els serveis professionals d'advocats eren també notables. Com també ho eren els de medicina en relació amb l'Hospital de Sant Andreu. En una zona on hi havia una ruralia amb molts partidaris del carlisme, Manresa era un centre militar, amb el comandament d'un regiment i la presència d'un batalló d'infanteria de muntanya. Independentment de les nombroses congregacions reli-

gioses dedicades a l'ensenyança, la catequesi o a l'assistència que s'hi establiren aquells anys.

Des de feia temps, la ciutat posseïa servei d'aigua corrent, de gas, de correus i telègrafs, i cap a la darrera època de la centúria hi arribaren el telèfon (1889) i l'enllumenat públic elèctric (1894), uns serveis que sempre s'avançaren a moltes altres ciutats del país i de l'estranger.

No és estrany que es referissin també a Manresa com a la capital de la muntanya catalana, una ciutat amb empresaris i obrers, carlins i liberals, unionistes, federalistes i catalanistes, monàrquics i republicans, socialistes i anarquistes... Tot un conjunt humà ple d'idees i d'energies, realitat de la qual n'eren un indicador les disset publicacions entre diaris i revistes, sense comptar-hi els butlletins, que entre 1885 i 1906 aparegueren a la ciutat. Una ciutat fàbrica.

LA POBLACIÓ DE MANRESA A L'ÈPOCA DE LES BASES

FRANCESC COMAS CLOSAS
Centre d'Estudis del Bages

A l'última dècada del segle XIX, quan la capital del Bages va viure el fet polític de les Bases, Manresa ocupava el quart lloc en la jerarquia de les principals ciutats catalanes, darrere de Barcelona, Reus, Tarragona i una mica per sobre de Sabadell. (Tortosa tenia més població, però el poblament era rural i dispers.)

El 1870, una estimació xifrava en uns setze mil els manresans que vivien a la ciutat; al cap de pocs anys aquesta xifra havia augmentat gràcies a la fi de la Tercera Guerra Carlina i a les millores econòmiques. La dècada següent va continuar augmentant, de manera que a principi dels noranta la ciutat del Cardener superava els vint mil habitants i el 1897 arribava als vint-i-cinc mil. D'aleshores ençà, però, la població va disminuir —per factors polítics i econòmics, com comentarem— i no es va tornar a recuperar fins a la Primera Guerra Mundial per assolir els vint-i-set mil habitants l'any 1920.

Quines van ser les causes que expliquen aquest increment de població? El creixement natural presentava uns valors baixos o, fins i tot, negatius. En aquells anys, la natalitat continuava presentant uns valors alts —entre el trenta i el quaranta per mil—, ja que les parelles acostumaven a tenir bastants fills, sobretot les famílies pageses i obreres, que en tenien quatre o cinc, si bé també eren freqüents els matrimonis amb «la parelleta». La mitjana de naixements en aquells anys a la ciutat era d'uns 640 nadons cada any.

Les noies manresanes es casaven molt joves: quasi la meitat ho feien entre els vint i els vint-i-quatre anys i un 10 % abans d'arribar a aquestes edats. La major part solia tenir els fills ben aviat.